

deo srpskog naroda (Jagnje Božije..i tako dalje.1996), a Radivoje Marinković da Crnogorce, "ako izuzmemo odrode tipa Đukanovića, krase najčistije i najplemenitije osobine srpstva" (Marinković, 2000). Na sličan način su i nekada autori pokušavali da utvrde odnos između Srba i Srba, razloge njihove međusobne netrpeljivosti i jačinu srpskog osećanja u pojedinim krajevima.

Iako je spadao u retke autore koji su se kritički odnosili prema međusobnom animozitetu Srba iz raznih krajeva, ni Živojin Žujović nije odoleo da, objašnjavajući odnos prema Srbima iz Austrije, odmeri kod njih prisutnu količinu patriotizma. Navodeći kako se Srbi ponašaju prema Srbima iz raznih krajeva, tvrdio je da su Srbi iz Austro-Ugarske "kultivirani" i "prirodno nadmoćiji" prema "ovostranim Srbima", pa je otuda bilo prirodno "neprijatno osećanje slabijeg u borbi sa jačim". "Prema Srbima iz Stare Srbije na priliku, i iz Hercegovine mi se dosta uljudno ponašamo i barem mržnje prema njima nememo ni ukoliko. Prema Bošnjacima već ne stojimo tako, a prema Srbima iz austrijske cesarije stojimo pet puta grđe negoli prema Bošnjacima. Po obileženom gore pravilu, Srbi austrijski nešto su pred nama krivi, Bošnjaci takođe, premda mnogo manje" (Žujović, 1868). Drugi momenat pronalazio je u njihovom "karakteru", smatrajući da "nisu ni najmanje patrijoti ovoga kraja srpskog", a ta "indiferentnost (ravnodušnije) austrijskih Srba", po njemu, "ne podleže nikakvoj sumnji". Pominjao je i birokratsku konkurenciju "koja mnogo doprinosi uzajamnoj mržnji te braće" (Žujović, 1868).

I Milojević je uočavao razliku u patriotizmu Srba iz različitih krajeva, ali u korist Srba van Kneževine, zaključujući da oni "poštuju i uvažavaju svoje, dok većina nas u kneževini, osim svoga čefa i sebičnosti, i neznamo i nećemo da znamo ništa šta je ovamo i šta se događa! Mi živimo samo za se i za svoje najbliže, kao da smo sve na svetu postigli i u svemu se usavršili! Nas, vrisak, plač naše rođene i najrođenije braće, kao da ni najmanje nedaraju" (Milojević, 1871). Sasvim suprotno je mislio Miloško Veselinović koji je pisao da su svi "do pre kratkog vremena učili i popovali nam, da samo gledamo na Bosnu 'ponosnu', jer je samo to srpsko!! a sve je ostalo tuđe, pa i Morava!!!", zaključujući da je to "spekulantsko učenje", ali i tvrdeći optimistički da se stvar srpska "okrenula na bolje i uputila na preči i pravi put", to jest ka središtu Srbije (Veselinović, 1888). Za Hadži-Vasiljevića najbolji Srbi su časi bili u Makedoniji, gde su zajedničke uspomene učinile "da se srpski narod u tim krajevima toliko duhovno sjedini i kristališe, da je on, danas, jači no igde u Srpstvu", a čas u Bosni gde je "onaj deo srpskoga naroda, koji nosi u sebi najpregnantnije osobine srpskoga naroda" (Hadži-Vasiljević, 1906). I za Cvijića narod Bosne i Hercegovine "predstavlja jedan od etnografski najsvežijih i najjačih delova srpskoga naroda i čini nerazdvojnu celinu s narodom zapadne Srbije, Novopazarskog Sandžaka i Crne Gore, koji najbolje predstavlja osobine srpske rase", jer je to narod "ne samo etnografski svež i jedar, već znatno učestvuje i u radu na kulturnom jedinstvu srpskoga naroda. To je dakle centralni i jedan od najdragocenijih delova srpskoga naroda, srce srpskoga naroda" (Cvijić, 1908). A Stojan Protić je u polemici sa novosadskom Zastavom pominjao "staru novosadsku bolest, da oni, Novosađani, drže ključ od srpske politike, a mi ovamo u Srbiji niti umemo da vodimo srpsku politiku, niti znamo šta je srpska politika", pa je zaključivao da "ako je negda Novosađanima to moglo prolaziti, to sada ne može. I oni treba da izbiju iz glave tu bubicu". Prigovarao im je da žele da se istaknu "kao neki naročiti branilac" Srba u Bosni i Hercegovini "praveći se njima boljim prijateljem od nas" (Hrvatske prilike..i tako dalje. 1911).

Tihomir Đorđević je pisao da se doseljeni narod "nije razlikovao od onoga u Srbiji" jer "svi pogledi i sav mentalitet bili su im isti". Govoreći, međutim, o Srbima iz Austrije konstatovao je da je i među njima bilo čestitih ljudi koji su iz rodoljublja dolazili, ali "broj takvih ljudi nije bio veliki". Većina je dolazila kao u "obetovanu zemlju" sa nadmoćnošću "koju držahu da imaju nad domorodcima", pa su Srbijance smatrali za "varvare, koji su jedino kadri rukovati oružjem, ali nesposobni da sobom upravljaju, te tako dakle da su oni sami pozvati da ih obrazuju i prosvećuju". I on je verovao da su se "znatno razlikovali od Srbijanaca" i da zbog svog mentaliteta "nisu bili mnogo u volji primitivnim, ali krutim, trezvenim i prirodnim Srbijancima", pa se među njima rano javio antagonizam. Slično je pisao i o doseljenim krajišnicima koji su bili "skroz nedisciplinovani, osioni, pretenciozni, nervozni što su napustili svoje ognjište, nenaviknuti na nove prilike" (Đorđević, 1924).

Velmar Janković je pravio razliku u mentalitetu "Srbijanaca" i "prečana" bez obzira na nacionalnost, pa je beležio da se Srbijanac osećao ponižen tutorisanjem prečana "iza kojeg nepoverljivo sluti austrijanštinu" (Velmar Janković, 1938). Uredništvo časopisa Srpskog kulturnog kluba je imalo svoje favorite među Srbima, pišući o Srbima u Hrvatskoj kao "uzornom srpskom elementu", "plemenitom delu Srpstva" (Jako srpstvo..i tako dalje. 1940), dok je u posleratnoj emigraciji Lazo Kostić beležio da u Bosni živi "oko četvrtina najčišćih Srba" (Kostić, 1959).

"KRIVI SMO MI – MI NE VALJAMO".

Teza da su Srbi često "sami sebi neprijatelji" pripisuje se ponekad "karakternim" svojstvima nacije, ali još češće određenim grupama, intelektualcima, političarima pa i istoričarima, naravno onim koji nisu bili srpemni da dalje razvijaju i šire mitologiju nacionalizma. Zato nije slučajno da nijedan istoričar u proteklih vek i po nije toliko osporavan od ovog krila intelektualaca koliko utemeljivač srpske kritičke historiografije, Ilarion Ruvarac. Jaša Tomić je pisao da je posle Slivnice počelo omalovažavanje Srba kao raslabljenog naroda, koji nema životne snage, što je, po njemu, uticalo na malaksavanje onih koji su bili "slaba duha", pri čemu posebno apostrofira Ilariona Ruvarca: "Ta malaksalost se najvećma ogleda u docnijim istorijskim radovima učenog grgeteškog arhimandrita Ilariona Ruvarca svi Srbi kojima se Srbin ponosio, ili nisu ni postojali ili su bili probisveti, švindleri, laže i varalice. Ruvarčev način pisanja istorije počeo je dosta da osvaja. Kod njega upravo i nema Srba, nego su skoro svi Grci, Bugari, Cincari, Cigani" (Jaša Tomić, 1913). Na drugom mestu on kaže: "Mi imadosmo u sebi dosta Ruvarčevog. Svi su nam bili Cincari, Cigani, Bugari, Grci, samo ne Srbi" (Tomić, 1914). Joksić citira pismo prijatelja o Ilarionu Ruvarcu da bi "potvrdio da naučen čovek kad zadre na jednu stranu, ne odstupa ni pošto od svoga